

Can the Rabbanan Prohibit Something Which the Torah Expressly Allows?

Rabbi Michael Taubes

1. דברים פרשת כי תצא פרק כג

(כ) לא תשיף ולא תחיה נפש קסף נפש אכל נפש כל דבר אשר ישף:
(כא) לנכרי תשיף ולא תחיה לא תשיף למען יברכה יתן אלהים בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה:

2. רש"י דברים פרשת כי תצא פרק כג

(כ) לא תשיך - אזהרה ללוה שלא יתן רבית ללוה, ואחר כך אזהרה למלוה (ויקרא כה לז) את כספך לא תתן לו בנשך:
(כא) לנכרי תשיך - ולא לאחיך. לאו הבא מכלל עשה, עשה, לעבור עליו בשני לאוין ועשה:

3. ויקרא פרשת בהר פרק כה

(לה) וכי ימוך אחיה ומטה ידו עמו וקחוקת בו גר ותושב נחי עמו:
(לו) אל תקח מאתו נשך ומרבית ויראת מאלהים נחי אחיה עמו:
(לז) את כספה לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלה:

4. שמות פרשת משפטים פרק כב

(כד) אם קסף תלנה את עמי את העני עמו לא תהנה לו בנשך לא תשימון עליו נשך:

5. ויקרא פרשת קדושים פרק יט

(יד) לא תקלל תרש ולפני עור לא תתן מקשל ויראת מאלהים אני יתן:

6. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א - עמוד ב

משנה... - ...

...ואלו עוברין בלא תעשה: המלוה והלוה והערב והעדים, וחכמים אומרים: אף הסופר, עוברים משום אלא תתן ומשום באל תקח מאתו, ומשום גלא תהיה לו כנושה, ומשום דלא תשימון עליו נשך, ומשום הולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלהים אני ה'!

7. רש"י מסכת בבא מציעא דף עה עמוד ב

על לא תתן לו - את כספך לא תתן לו בנשך עוברין על כל תתן ועל לא תקח כו' - כל חד וחד מאי דשייך ביה, כדמפרש בגמרא.

8. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עה עמוד ב

ואלו עוברין. אמר אביי: מלוה עובר בכולן, לוח עובר משום זלא תשיך לאחיך חולאחיך לא תשיך, ולפני עור לא תתן מכשול, ערב והעדים אין עוברין אלא משום לא תשימון עליו נשך.

9. רש"י מסכת בבא מציעא דף עה עמוד ב

מלוה עובר בכולן - בכל הני דחשיב במתניתין, דהוא נותן בנשך בשעת הלואה, והוא לוקח בשעת פירעון והוא לו כנושה, כשתובעו ודוחקו, והוא שם עליו נשך בשעת פיסוק התנאי, ונותן מכשול לפני הלוה להעבירו על לא תשיך לאחיך שהיא אזהרה ללוה.

10. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ד

הלכה א

נשך ומרבית אחד הוא שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך ולהלן הוא אומר נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך, ולמה נקרא שמו נשך מפני שהוא נושך שמצער את חבירו ואוכל את בשרו ולמה חלקן הכתוב לעבור עליו בשני לאוין.

הלכה ב

כדרך שאסור להלוות כך אסור ללוות ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך מפי השמועה למדו שזו אזהרה ללוה כלומר לא תנשך לאחיך, וכן אסור להתעסק בין לוח ומלוה ברבית, וכל מי שהיה ערב או סופר או עד ביניהם ה"ז עובר בלא תעשה, שנאמר לא תשימון עליו נשך זו אזהרה

אף לעדים ולערב ולסופר, הא למדת שהמלוה בריבית עובר על ששה לאוין: לא תהיה לו כנושה, את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך, אל תקח מאתו נשך ותרבית, לא תשימון עליו נשך, ולפני עור לא תתן מכשול, והלוה עובר בשנים, לא תשיך לאחיך, ולפני עור לא תתן מכשול, ערב ועדים וכיוצא בהן אין עוברין אלא משום לא תשימון עליו נשך, וכל מי שהיה סרסור בין שניהם או שסייע אחד מהן או הורהו עובר משום לפני עור לא תתן מכשול.

11. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קס

סעיף א

צריך לזהר ברבית, וכמה לאוין נאמרו בו. ואפי' הלוה הנותנו והערב והעדים עוברים. הגה: ואין חילוק בין אם מלוה לעני או לעשיר. (הגהות מיימוני פ"ד מהל' מלוה ולוה). והא דלוה עובר, דוקא ברבית דאורייתא אבל ברבית דרבנן אינו עובר אלא משום לפני עור וגו' (ויקרא יט, יד). (ר"ן פ' זה בורר ובנ"י פא"נ וכ"כ ר' ירוחם נ"ח).

12. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ע עמוד ב

משנה. - ...מן הנכרים, ולוין מהן ומלוין אותן ברבית...

13. רמב"ן דברים פרשת כי תצא פרק כג

(כ - כא) לא תשיך לאחיך - גם זו מצוה מבוארת (ויקרא כה לו לז), יוסיף בכאן אזהרה גם ללוה, מה שאין כן בכל דיני ממונות שאם רצה הוא לזוק בנכסיו רשאי, אבל מפני רגילות החטא הזה יזהיר בו גם הלוה: וביאר בכאן שיהיה רבית הנכרי מותר, ולא הזכיר כן בגזל ובגנבה כמו שאמרו (ב"ק קיג ב) גזל גוי אסור. אבל הרבית שהוא נעשה לדעת שניהם וברצונם לא נאסר אלא מצד האחזה והחסד, כמו שצוה (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך, וכמו שאמר (לעיל טו ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', ועל כן אמר למען יברכך ה' אלהיך - כי חסד ורחמים יעשה עם אחיו כאשר ילוננו בלא רבית ותחשב לו לצדקה. וכן השמיטה חסד באחים, לכך אמר (שם פסוק ג) את הנכרי תגוש, וקבע לו ברכה, כי הכתוב לא יזכיר הברכה רק בצדקה ובחסדים, לא בגזל ובגנבה ובאונאה:

14. ויקרא פרשת קדושים פרק יט

(יח) לא תקם ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני יקנך:

15. דברים פרשת ראה פרק טו

(ג) את הנכרי תגוש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך:
(ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיה האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל יקנך ויהיה כה חטא:
(י) נתון נתון לו ולא ירע לבבך בתתה לו פי בגלל הדבר הזה יברכה יקנך אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך:

16. משלי פרק כח

(ח) מרבה הונו בנשף ובתרבית ותרבית לחונן דלים יקבצנו:

17. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ע עמוד ב - עא עמוד א

מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו. מאי לחונן דלים? - אמר רב: כגון שבור מלכא. אמר רב נחמן: אמר לי הונא: לא נצרכא, אלא דאפילו רבית דנכרי. איתיביה רבא לרב נחמן: לנכרי תשיך, מאי תשיך? - לאו תשוך? - לא, תשיך. - לא סגי דלאו הכי? - לאפוקי אחיך דלא. - אחיך בהדיא כתב ביה ולאחיך לא תשיך! - לעבור עליו בעשה ולא תעשה. איתיביה: לויין מהן ומלוין אותם ברבית, וכן בגר תושב! - אמר רב חייא בריה דרב הונא: לא נצרכא, אלא בכדי חייו. רבינא אמר: הכא בתלמידי חכמים עסקינן. טעמא מאי גזור רבנן - שמא ילמוד ממעשיו, וכיון דתלמיד חכם הוא - לא ילמוד ממעשיו.

18. רש"י מסכת בבא מציעא דף ע עמוד ב

שבור מלכא - מלך פרס היה, ונוטל ממון מישראל, וחונן בהם דלים נכרים, שהם דלים מן המצות.

אפילו רבית דנכרי - שישראל נוטל מן הנכרי - יורד לטימיון.
מאי לא תשוך - שמותר אתה ליקח הימנו נשך.
לא תשיך - דוקא קאמר, אתה תן לו רבית.
לא סגי' דלאו הכי - וכי בא הכתוב לצוות עלינו ליתן רבית לנכרי, דאילו להתיר קאמר - פשיטא, מהיכי תיתי ליה למיסרי?

19. רש"י מסכת בבא מציעא דף ע"א עמוד א

בכדי חייו - התירו לו, ויותר מכאן אסור מדרבנן, דלמא אתי למיסרך.
רבנא אמר - מתניתין דקתני: מלוין אותן ברבית - בתלמיד חכם עסקינן.
טעמא מאי אמרו רבנן - רבית נכרי אסור - שמא ירגיל הנכרי אצלו, וילמד ממעשיו.
לא גרסינן - דלמא אתי למיסרך.

20. חתם סופר מסכת בבא מציעא דף ע"ב עמוד ב

מאי לחונן דלים א"ר כגון שבור מלכא. - ...אע"כ לא נצרכה אלא לרביית דנכרי ושבור מלכא פרס קאמר וקמ"ל רב דקרא סתמא קאמר כל המרבה הוננו בנשך ותרבית יקבצנו לחונן דלים אם ע"י ריבית ישראל מרבה הוננו יקבצנו לחונן דלי ישראל ואי בריבית נכרי הרבה הוננו אזי יקבצנו למלך פרס:

21. ספרי דברים פרשת כי תצא פיסקא רסג

(כ"א) לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך, לנכרי תשיך מצות עשה. ולאחיך לא תשיך, מצות לא תעשה. רבן גמליאל אומר מה תלמוד לומר ולאחיך לא תשיך והלא כבר נאמר לא תשיך לאחיך אלא יש ריבית מוקדמת ויש ריבית מאוחרת כיצד נתן עיניו ללוות ממנו והיה משלח לו ואומר בשביל שילוונו זה הוא ריבית מוקדמת, לזה הימנו והחזיר לו מעותיו והיה משלח לו ואומר בשביל מעותיו שהיו בטילות אצלי זה הוא ריבית מאוחרת...

22. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה

הלכה א

העכו"ם וגר תושב לוין מהן ומלוין אותן ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך לאחיך אסור ולשאר העולם מותר, ומצות עשה להשיך לעכו"ם שנאמר לנכרי תשיך מפי השמועה למדו שזו מצות עשה וזהו דין תורה. +/השגת הראב"ד/ ומצות עשה להשיך וכו' עד וזהו דין תורה. א"א אני לא מצאתי שמועה זו ואולי טעה במה שמצא בספרי (פרשת כי תצא) שנאמר שם לנכרי תשיך זו מצות עשה ופירושו משום דהוה ליה לאו הבא מכלל עשה שלא ישיך לישראל עכ"ל. +

הלכה ב

אסרו חכמים שיהיה ישראל מלוה את העכו"ם ברבית קצוצה אלא בכדי חייו גזרו שמא ילמוד ממעשיו ברוב ישיבתו עמו, לפיכך מותר ללוות מן העכו"ם ברבית שהרי הוא בורח מלפניו ואינו רגיל אצלו, ותלמיד חכם שאינו רגיל בו ללמוד ממעשיו מותר להלוות לעכו"ם ברבית אפילו להרויח, וכל אבק רבית עם העכו"ם מותרת לכל.

23. חידושי הר"ן מסכת בבא מציעא דף ע"ב עמוד ב

שם מאי (לא תשיך) [לאו תשוך] פי' רש"י ז"ל מותר אתה ליקח מהם נשך פי' לפי' דאצטריך קרא למשרי רבית דגוי כדאצטריך למשרי אבדתו כדאי' בפרק הגוזל ודחי לא תשיך ואקשינן תשיך לא סגי' דלאו הכי כלומר דאלו למשרי ללוות ממנו ברבית לא אצטריך קרא דאמאי תסיק אדעתך דליתסר ומתריצין לאפוקי אחיך דלא ולעבור עליו בעשה ול"ת כלומר דלנכרי תשיך הרי עשה דש"מ לאפוקי אחיך דלאו ולאו הבא מכלל עשה עשה והא דתניא בספרי לנכרי תשיך ה"ז מצות עשה ולאחיך לא תשיך הרי לא תעשה בכה"ג מפרשא לנכרי תשיך ולא לאחיך והוא לאו הבא מכלל עשה ומ"ה קתני ה"ז מצות עשה וכיוצא בה שם כל ציפור טהורה תאכלו מצות עשה וזה שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב שמצות עשה מן התורה להלות את הנכרי ברבית ונ"ל כדברי הרמב"ם ז"ל דכיון דמסקנא דשמעתין דרבית דגוי מדאורייתא שרי הדינן למאי דס"ד הכא מאי (לא תשיך) [לאו תשוך] ואם איתא דקרא להתיר רבית אצטריך כפירש"י ז"ל מדהי' ברייתא דספרי לגמרי דמנ"ל ללאו הבא מכלל עשה אתא דילמא למשתרי אצטריך אלא ע"כ כי ס"ל דרבית דגוי שרי נקטינן לנכרי תשיך כפשטי' דלמצוה אתי כדתניא בספרי ה"ז מצות עשה וכיון דמסקנא דסוגיא דרבית דגוי מדאורייתא שרי נקטינן ע"כ ברייתא דספרי כפשטי':

24. מגיד משנה הלכות מלוה ולוה פרק ה

הלכה א

עכו"ם וגר תושב לויין מהן ומלוין אותן ברבית וכו'. משנה שם (דף ע"ב):

ומצות עשה להשיך לעכו"ם וכו'. בהשגות א"א אני לא מצאתי שמועה זו וכו' וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ואף הסוגיא שבפרק אי זהו נשך מוכחת כן:

הלכה ב

אסרו חכמים שיהיה ישראל וכו'. פסק כרב חייא בריה דרב הונא דאמר הכי:

לפיכך מותר ללוות מן העכו"ם וכו'. זה פשוט בטעמו ומבואר שלא אסרו אלא להלוות:

ותלמיד חכם וכו'. פסק כאוקימתא דרבינא דבתרתי אוקימתות קיימא לן לקולא חדא דבכדי חייו מותר לכל אדם ותלמיד חכם אפילו להרויח וכן כתב הרב רבינו משה בר נחמן ז"ל ואמר דאפשר דלא פליגי אהדדי, ועכשיו בארצותינו עשו כל אדם עצמן כתלמידי חכמים וכתב הרשב"א ז"ל שמעתי משם רש"י ז"ל מפני שרבו מסין וארנוניות ואין שיעור לכדי חייו עכ"ל:

25. כסף משנה הלכות מלוה ולוה פרק ה

הלכה א

ומצות עשה להשיך לעכו"ם וכו'. כתב ה"ה בהשגות א"א לא מצאתי שמועה זו וכו' עד מוכחת כן והר"ן כתב בפרק אי זה נשך ול"נ כדברי הרמב"ם דכיון דמסקנא דשמעתין דרבית דעכו"ם מדאוריית' שרי הדרי' למאי דס"ד דרבא מאי לא תשיך לא תשוך ואם איתא דקרא להתיר רביתא איצטריך מידחיא ברייתא דסיפרי לגמרי דמנ"ל דלאו הבא מכלל עשה אתא דילמא לעשה אצטריך אלא על כרחין כי ס"ל דרבית דעכו"ם שרי נקטינן לנכרי תשיך כפשטיה דלמצוה הוא דאתא והיינו דתניא בסיפרי לנכרי תשיך הרי זו מצות עשה וכיון דמסקנא דסוגיין דרבית דעכו"ם מדאורייתא שרי נקטינן ע"כ ברייתא דסיפרי כפשטה עכ"ל וקשיא לי על דברי רבינו שתשיך משמעותו שתלוה מהעכו"ם ברבית דה"ק תניח אותו שישוך אותך וזה ודאי אינו מצוה ולפי דברי רבינו כך היה לו לכתוב לנכרי תשוך דמשמע תלוה אותו כדי שתשתכר אתה בנטילתך ממנו רבית. ואפשר לדחוק ולומר דאידי דבעינן למימר ולאחיך לא תשיך לומר שאף הלוה עובר בלאו כתב לנכרי תשיך ומכיון שלמדנו שזו מצות עשה ודאי לא צותה תורה שיהנה לעכו"ם ואית לן לפרושי האי תשיך כמו תשוך ושביק ליה לקרא דאיהו דחיק ומוקים נפשיה:

26. דברי שאול דברים פרשת כי תצא פרק כג

(כא) לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך. ברש"י זהו לאו הבא מכלל עשה והרמב"ם מנאו בכלל מ"ע מ"ע ולפענ"ד נרא' דהנה אם לא ילוה כלל ברבית לא יודע איפוא אם מה שלא מלוה להישראל היא בשביל הריבית ובזה לא נצטוונו שנלוה בלא רבית ורשות בידינו שלא להלוות כלל ולעשות מסחר וקנין ולכך נצטוונו להלוות לנכרי שיהי' ניכר שמה שאינו מלוה לישראל הוא בשביל מצות התורה וא"כ יפה כוון רבינו במה שחשבו מ"ע וגם הספרי יפה נדרש דבזה יהי' לאו הבא מכלל עשה שע"י שמלוה לנכרי נדע כי מה שלא לווה לישראל הוא הלאו של ריבית ובזה יש ליישב דברי הש"ס בב"מ דף דף ע' ואכ"מ...

27. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קנט

סעיף א

דבר תורה, מותר להלוות לעובד כוכבים בריבית. וחכמים אסרוהו, אם לא כדי חייו, או לת"ח, או בריבית דרבנן. והאידנא, מותר בכל ענין. (הטור).

28. ש"ך יורה דעה סימן קנט

א וחכמים אסרו. משום גזירה שמא ילמוד ממעשיו ובת"ח ליכא למיחש להכי:

ב והאידנא מותר. לכל אדם בכל מיני רבית משום שאי אפשר לנו להשתכר בשום משא ומתן אם לא שנשא ונתן עמהם אם כן לא שייך ברבית שמא ילמוד ממעשיו טפי משאר משא ומתן, טור:

29. ביאור הגר"א יורה דעה סימן קנט

(א) או ברבית דרבנן. (רמב"ם) סה"ת והטור וכתב בסה"ת משום דגזירה לגזירה לא גזרינן ונ"ל שזהו דפריך שם מסיפא איתביה לויין כו' ולא פריך מרישא ג"כ אבל מקבלין כו' (דבריו צ"ע) משום דהתם רבית דרבנן (וע"ל סי' קע"ז ס"ק א') וכמ"ש בסה"ת דכל קרוב לשכר ורחוק להפסד אינו אלא רבית דרבנן לכן התירו ליתומים שם א' וכמ"ש בסי' ק"ס סי"ח:

30. תהלים פרק טו

- (א) מִזְמוֹר לְדָוִד יִקְנֹק מִי יְגוֹר בְּאַהֲלָהּ מִי יִשְׁכֵּן בְּהַר קָדְשׁךָ:
(ב) הוֹלֵךְ תְּמִים וּפְעֵל צֶדֶק וְדָבָר אֱמֶת בְּלִבּוֹ:
(ג) לֹא רָגַל עַל לְשׁוֹנוֹ לֹא עָשָׂה לְרַעְהוּ רָעָה וְחָרְפָּה לֹא נָשָׂא עַל קְרֹבוֹ:
(ד) נִבְזָה בְּעֵינָיו נִמְאָס וְאֵת יִקְנֹק יִכְבֵּד נִשְׁבַּע לְהִרְעוֹ וְלֹא יִמַר:
(ה) כִּסְפוֹ לֹא נָתַן בְּנִשְׁוֹ וְשֹׁחַד עַל נְקִי לֹא לָקַח עֲשָׂה אֱלֹה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם:

31. רד"ק תהלים פרק טו

(ה) כספו לא נתן בנשך, כבר אמר: לא עשה לרעהו רעה. ובכללו שלא הונה אותו ולא גזלו ולא גנב ממנו. ומעתה אמר, שאפילו ברצונו לא לקח ממנו בדבר שיש בו איסור, והוא הנשך. כי אף על פי שנתן לו ברצונו מוכרח הוא ליתן, לפי שצריך ללוות ממנו, והנה הוא מחזיר ממנו והנשך יותר. והנה לוקח ממון חבירו שלא כדון, אף על פי שהוא ברצונו. ולפי שהמעשה הזה יהיה אדם רגיל בו, כי אין אדם קורא עליו חמס כמו על הגזילה ועל הגניבה, לפיכך החמירה עליו התורה והזהירה בו הרבה. והנביאים כתבו אותו עם החמורות. והרגיל בו יצא במעט זמן ממנו. ודוד ויחזקאל לא אסרו אלא מה שאסרה התורה, והתורה לא אסרה אלא לישראל, אבל לנכרי מותר כמו שנאמר (דברים כג, כא): לנכרי תשיך. ולא נאמר כן בגזילה וגניבה ובאבידה ובאונאה, כי אפילו לנכרי אסור להונותו או לגזלו או לגנוב ממנו, אבל הנשך שהוא לוקח ממנו ברצונו ובדעתו מותר. כי ישראל חייב לעשות חסד עם ישראל חבירו, וההלואה בלא נשך הוא חסד וטובה, ויותר טובה במקומות מן המתנה, כי הרבה אנשים יבושו לקחת המתנה ולא יבושו לקחת ההלואה. ולא כן ישראל עם הגוי, כי אינו חייב לעשות עמו חסד ולהלוות לו ממנו בחינם, כי ברוב הם שונאים ישראל. אבל בודאי אם עושה הגוי חסד וטובה עם ישראל חייב לעשות הישראל גם כן עמו חסד ולהיטיב לו. והרחבתי לך בזה כדי שתמצא בו תשובה לנוצרים שאומרים כי דוד לא הפריש בין ישראל לגוי, אלא כל רבית אסור. וזה לא יתכן בו, כי דוד לא אסר מה שהתיר משה רבינו על פי האל, והנה אמרה התורה (שם יג, א): לא תסף עליו ולא תגרע ממנו.

32. תלמוד בבלי מסכת מכות דף כד עמוד א

כספו לא נתן בנשך - אפילו ברבית עובד כוכבים.

33. רש"י מסכת מכות דף כד עמוד א

ואפילו לעובד כוכבים - כדי שלא ימשוך ויבוא להלוות לישראל ברבית.

34. ילקוט שמעוני תורה פרשת ואתחנן

[רמז תתלז] ואהבת את ה' אלהיך [ו, ה]... ואהבת את ה' אלהיך תהא מאוהב על הבריות וירחיק את עצמו מן העבירה ומן הגזל מישראל ומן העו"א ומכל בני אדם, שהגונב לעו"א סוף שיגנוב מישראל, והגוזל לעו"א סוף שיגזול לישראל, הנשבע לעו"א סוף שישבע לישראל, והמכחש לעו"א סוף שיכחיש לישראל, והשופך דמי העו"א סוף שישפוך דמי ישראל, ולא נתנה תורה אלא לקדש את שמו הגדול...

35. משנה מסכת כלים פרק יב

משנה ז

דינר שנפסל והתקינו לתלותו בצואר קטנה טמא וכן סלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה טמאה עד כמה תפסל ויהא רשאי לקיימה עד שני דינרין פחות מכאן יקוץ:

36. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת כלים פרק יב

[ז] בצואר קטנה, כפי הידוע שתולין מעות ודינרין בצוארי הנערות הקטנות. וסלע הוא ארבעה דינרין, ושקל הוא חצי סלע והוא שני דינרין. ואם נשאר מן הסלע פחות משני דינרין אינו מותר לו להניחו כמות שהוא אלא קוצצו, שאנו חוששין שירמה בו מי שאין בו יראת שמים ויתננו במקום שקל והוא פחות משקל. ויש כאן דין אומר אותו הואיל ונתגלגלו הדברים לענין זה. והוא, שהמקומות שמשתמשין בהן בדינרין ובמעות במנין, אסור לאדם להחזיק דינר או מעה שחסר ממשקלו שתות או יותר אלא יקוץ, וכל שכן שיתנהו או יטעה בו גוי. כי זה שחושבים המוני בני אדם ואפילו יחידים כי ההטעיות שכאלה מותרות עם הגוים אינו נכון ודעה בלתי נכונה, אמר ה' בתורתו הקדושה במי שמוכר את עצמו לעובד עבודה זרה או לעבודה זרה עצמה כמו שנתבאר בפירוש אמר וחשב עם קוניהו, ואמרו עליהם השלום יכול יגלום עליו, תלמוד לומר וחשב, ידקדק עמו בחשבון, וענין יגלום יערים עליו ויטעהו. ואמרו אם כן דברה תורה בגוי שתחת ידיך קל וחומר לגוי שאינו תחת ידיך, אם החמירה תורה על גזלו של גוי קל וחומר על גזלו של ישראל. וכן אינן מותרין האונאות והתחבולות ומיני המרמות והזיוף והסלוף עם הגוים,

אמרו עליהם השלום אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוי, וכל שכן אם היא תלוי חלול השם שאז יהיה העון חמור יותר, ויושגו לאדם תכונות רעות על ידי כל המעשים הרעים הללו אשר העיד יתעלה על עצמו שהוא מתעב אותן כשלעצמן נעשו עם מי שנעשו, והוא אמרו כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול. וכבר חרגנו ממטרתינו כאן, אבל היערכנו על מה שאין ראוי להתעלם ממנו. ואחזור לענין המסכתא.

37. ויקרא פרשת בהר פרק כה

- (מז) וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר:
(מח) אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו:
(מט) או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או השיגה ידו ונגאל:
(נ) וחשב עם קנהו משנת המכרו לו עד שנת היכל והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו:

38. רש"י ויקרא פרשת בהר פרק כה

- (מז) משפחת גר - זהו הגוי. כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעבודה זרה עצמה להיות לה שמש, ולא לאלהות, אלא לחטוב עצים ולשאוב מים:
(נ) כימי שכיר יהיה עמו - חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה וינכה לו:

39. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קיג עמוד א - עמוד ב

והתניא: אמר ר' שמעון, דבר זה דרש ר"ע כשבא מזפירין: מנין לגזל כנעני שהוא אסור? ת"ל: באחרי נמכר גאולה תהיה לו, שלא ימשכנו ויצא, יכול יגלום עליו? ת"ל: אוחשב עם קונהו, ידקדק עם קונהו.

40. רש"י מסכת בבא קמא דף קיג עמוד א

אחרי נמכר - בעבד עברי הנמכר לנכרי בשוק משתעי.

41. רש"י מסכת בבא קמא דף קיג עמוד ב

שלא ימשכנו ויצא - כלומר שלא יוציאוהו בית דין מיד הכותי אלא בגאולה. יגלום - יכול יניח את הכנעני לכפול ולהוסיף ולתבוע מה שלא נתן.

42. רמב"ם הלכות גניבה פרק ז

הלכה ח

אחד הנושא ונותן עם ישראל או עם הגוי עובד עבודה זרה אם מדד או שקל בחסר עובר בלא תעשה וחייב להחזיר, וכן אסור להטעות את הגוי בחשבון אלא ידקדק עמו שנ' +ויקרא כ"ה נ'+ וחשב עם קונהו אע"פ שהוא כבוש תחת ידיך, קל וחומר לגוי שאינו כבוש תחת ידיך, והרי הוא אומר +דברים כ"ה ט"ז+ כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול מכל מקום.

43. דברים פרשת כי תצא פרק כה

(טז) פי תועבת יקנך אלהיך פל עשה אלה פל עשה עול:

44. שו"ת חכם צבי סימן כו

פריסטיץ למחותני ה"ה מהר"ר מאיר נר"ו אב"ד שם.

ראיתי מ"ש מעכ"ת בשם ה"ה מחותני מהר"א ברודא מפראג על קושית מהרש"ל על הרמב"ם דס"ל (לפי דעת מהרש"ל לאפוקי לפי דעת הכ"מ) שגזילת וגניבת הגוי אסורה בלאו כמו של ישראל ודבר תימה הוא בעיני כי התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה עכ"ל מהרש"ל וכתב עליו הרב הנ"ל שהיא קושיא חזקה ולי דברי מהרש"ל תמוהין מאוד ומה ענין דהתורה לישראל ניתנה ולא לנכרים שהביא מהרש"ל ומה זו קושיא להרמב"ם אטו משום לתא דידהו הוא וכי הרמב"ם סבור שהנכרי נצטווה שלא יניח לישראל לגזלו או לגנוב ממנו והלא אנחנו נצטוינו שלא לעשות מעשים מכוערי' ולא יהא אלא גונב ע"מ למיקט או ע"מ לשלם תשלומי כפל אף שאינו מתכוין לגנוב ולא עוד אלא שמתכוין לטובת הנגנב עכ"ל נצטוינו אנחנו שלא להרגיל עצמינו לגנוב... ואף בבע"ח בלתי מדברים נצטוינו על צערם מדאורייתא למ"ד ואותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ומצות שלוח הקן יש בה עשה ול"ת ואף בצמחים נצטוינו לא תשחית את עצה וכל זה אינו בעבור הפעול אלא בעבורינו אנחנו הפועלים לקנות בנפשנו דעות אמיתיות ומדות טובות וישרות לזכותנו לטוב לנו...

45. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב
משנה/ יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה...

46. רש"י מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב
יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין - בגמרא מפרש לה.
אבל לא במדינה - לא בירושלים, ולא בגבולין.

47. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב
אלא אמר רבא: מדאורייתא מישרא שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה. דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים.

48. רש"י מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב
גזירה שמא יטלנו וכו' - ובמקדש לא גזור, דאין איסור שבות דרבנן במקדש.

49. חידושי הר"ן מסכת מגילה דף ד עמוד א
ויש שמקשים במילה נמי אמאי לא גזרינן שמא יעביר הקטן ד' אמות לפי שאין הכל בקיאין בה ואמאי דחי שבת דדרשינן ביום השמיני ואפילו בשבת. וי"ל דשני שופר ולולב ומגלה משום הכי גזרינן בהו דהכל חייבין בהן ואין הכל בקיאים בהן וכולם טרודים ללמוד ולצאת ידי חובתן אבל מילה אין הכל טרודין בה אלא אבי הבן בלבד ואם יעבירונו ימחו בידו הכל שאינן טרודין...

50. רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ב
הלכה ו
יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר בכל מקום, אף על פי שהתקיעה משום שבות ומן הדין היה שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם, ולמה אין תוקעין גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע לו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, או מוציאו מרשות לרשות ויבא לידי איסור סקילה, שהכל חייבים בתקיעה ואין הכל בקיאין לתקוע.

51. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפח
סעיף ה

יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר. הגה: ואסור לטלטלו, אם לא לצורך גופו ומקומו (אור זרוע והגהות אשירי ס"פ במה מדליקין).

52. ט"ז אורח חיים סימן תקפח
(ה) אין תוקעים בשופר. משום שמא יטלנו בידו לילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ד"א ברה"ר והקשה המזרחי בי"ט נמי נגזר שמא יתקן כלי שיר והאריך בזה ולבסוף לא תי' כלום ולעד"נ דקול השופר לא ניתן לשיר אלא לתקועי של מצוה ע"כ לא גזרו כן ועוד נ"ל לתרץ דאין להם לגזור ולעקור לגמרי ד"ת שצותה לתקוע ביום זה בשלמא בשבת לא מתעקר לגמרי כיון שבלא שבת תוקעין בי"ט ונראה שזהו בכלל מה שעשו סייג לתור' ולא לעבור על ד"ת דזהו לעבור על ד"ת לעקרו לגמרי ומה"ט ניהא עוד מ"ש ב"י בשם הר"ן מ"ש מילה דדחיה שבת ולא גזרי' שמא יעביר התינוק ד"א ברה"ר ותי' לחלק בין זה לזה בדוחק ולפי מ"ש ניהא דהתור' רבתה בכ"י וביום השמיני אפי' בשבת לא רצו לעקור ד"ת בכ"י משום גזיר' וכיוצא בזה כתבתי בי"ד סי' קי"ז:

53. ויקרא פרשת תזריע פרק יב
(ג) וביום השמיני ימול בשר ערלתו:

54. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלב עמוד א
אלא, היינו טעמא דרבי אליעזר: דאמר קרא וביום השמיני ימול בשר ערלתו - ואפילו בשבת.

55. רש"י מסכת שבת דף קלב עמוד א

וביום השמיני ימול ואפילו בשבת - ומילה גופה דדחיא שבת אמרינן לקמן הלכה למשה מסיני אייתר ליה ביום למכשיריה.

56. רמב"ם הלכות מילה פרק ב

הלכה ו

עושין כל צרכי מילה בשבת, מלין ופורעין ומוצצין וחוזר על ציצין המעכבין אע"פ שפירש, ועל ציצין שאין מעכבין כל זמן שלא פירש, ונותן עליה אספלגית, אבל מכשירי מילה אינן דוחין את השבת, כיצד הרי שלא מצאו סכין אין עושין סכין בשבת ולא מביאין ג אותו ממקום למקום, ואפילו מבוי שאינו מעורב אין מביאין אותו מחצר לחצר, ואין עירוב מדבריהם נדחה מפני הבאת הסכין הואיל ואפשר להביאו מערב שבת.

57. שולחן ערוך יורה דעה הלכות מילה סימן רסו

סעיף ב

מילה דוחה יום טוב ושבת, בזמנה. אבל שלא בזמנה, אינה דוחה. ואפילו בזמנה, אינה דוחה אלא המילה עצמה ופריעה ומציצה, ואפילו פירש, חוזר על ציצין המעכבין דהיינו אם נשאר מהעור עור החופה רוב גובהה של עטרה אפילו במקום אחד. ועל שאינם מעכבים, אם לא פירש, חוזר, ואם פירש, אינו חוזר. ונותנין עליה אספלגית...

58. ויקרא פרשת צו פרק ז

(כב) וַיְדַבֵּר יְקֹנֵק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(כג) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל חֶלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׁב וְעֵז לֹא תֹאכְלוּ:

(כד) וְחֶלֶב בְּבֵלָה וְחֶלֶב טְרֵפָה יַעֲשֶׂה לְכָל מְלֹאכָה וְאָכַל לֹא תֹאכְלוּהוּ:

59. שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיז

סעיף א

כל דבר שאסור מן התורה, אף על פי שמותר בהנאה, אם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה (ל' המחבר), (או להלוות עליו) (ת"ה סימן ר') ואפילו לקנותו להאכילו לפועליו עובדי כוכבים אסור (כך משמע מב"י מהגהות מיימוני פ"ח דמאכלות אסורות), חוץ מן החלב, שהרי נאמר בו: יעשה לכל מלאכה (ויקרא ז, כד)...

60. דברים פרשת ראה פרק יז

(כא) לֹא תֹאכְלוּ כָּל בְּבֵלָה לִגְרַם אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיהָ תִּתְּנֶנָּה וְאֶכְלָהּ אוּ מְכַר לְנִכְרִי כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתָּה לִיקְנֹק אֱלֹהֶיךָ לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֶלֶב אָמוֹ:

61. ט"ז יורה דעה סימן קיז

(א) אסור לעשות בו סחורה. - ...ונראה לתרץ דאין כח ביד חכמים לאסור דבר שפירשה התורה בפירוש להיתר דאין כח ביד חכמים להחמיר אלא במקום שאין בו לא איסור ולא היתר מפורש מן התורה משא"כ במקום שיש היתר מפורש מן התורה וזהו בכלל מאמרם שמעתי שב"ד היו מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה דקשה פשיטא שאין כח בשום אדם לעבור על ד"ת ובח"מ סי' ב' כתבנו מזה...

62. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף צ עמוד ב

ת"ש, א"ר אלעזר בן יעקב: שמעתי, שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה - אלא לעשות סייג לתורה; ומעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לב"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך; ושוב מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך.

63. רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כד

הלכה ד

יש לבית דין להלקות מי שאינו מחוייב מלקות ולהרוג מי שאינו מחוייב מיתה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה, וכיון שרואים בית דין שפרצו העם בדבר יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם הכל הוראת שעה לא שיקבע הלכה לדורות, מעשה

והלכו אדם שבעל אשתו תחת אילן, ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו, ומעשה ותלה שמעון בן שטח שמונים נשים ביום אחד באשקלון ולא היו שם כל דרכי הדרישה וחקירה וההתראה ולא בעדות ברורה אלא הוראת שעה כפי מה שראה.

64. שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן ב

סעיף א

כל בית דין, אפילו אינם סמוכים בא"י, אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (ושהוא צורך שעה) (טור), היו דנין בין מיתה בין ממון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה.

65. ט"ז חושן משפט סימן ב

תו איתא [בטור] שם. ולא לעבור על ד"ת וכו'. קשה מהי תיתי שיעברו על ד"ת. ונ"ל דאף שיש כח לחכמים לאסור המותר מדברי תורה, היינו דוקא בדבר שאינו מפורש לא לאיסור ולא להיתר דאז הוא מותר ממילא, בזה יש כח לחכמים להחמיר, משא"כ בדבר מפורש בפסוק להיתר, כגון היתר הנאה מן חלב דמפורש בקרא, בזה אין כח לחכמים לאסור, על כן אמר ולא לעבור על ד"ת, שבדברי תורה מפורש מיקרא עובר על ד"ת, וביו"ד סימן קי"ז [סק"א] הארכתי בזה ע"כ:

66. תוספות מסכת בבא מציעא דף ע עמוד ב

תשיך לא סגי דלאו הכי - ... וא"ת ומאי פריך מהאי קרא הא לא אסור אלא מדרבנן גזירה שמא ילמוד ממעשיו כדאמרינן בסמוך וי"ל דהכי פריך מהאי קרא כיון דאמר רחמנא לנכרי תשיך לא היה להם לחכמים לאסור והא דדריש ליה מקרא דשלמה אע"ג דלא אסור אלא משום גזירה אפשר דשלמה גזר אי נמי שלמה דיבר ברבית דאורייתא ורבנן הוא דאסמכוה מילתייהו אקרא דידיה ומה שנהגו עתה להלוות לנכרים אור"ת משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל וקי"ל כאידך לישנא דמתני הא דרב הונא אברייתא דרב יוסף ולא אסרו מעולם רב נחמן ורב הונא רבית דנכרי ואפי' ללישנא קמא יש להתיר לפי שיש עלינו מס מלך ושרים והכל הוי כדי חיינו ועוד שאנו שרויין בין האומות ואי אפשר לנו להשתכר בשום דבר אם לא נישא וניתן עמהם הלכך אין לאסור רבית שמא ילמוד ממעשיו יותר משאר משא ומתן...

67. תוספות מסכת בבא מציעא דף סד עמוד ב

ולא ישכור הימנו בפחות - ... ולפירוש רבינו תם צ"ל דה"פ רבית גמורה היא מדרבנן ולפי שהתורה התירה בהדיא לא רצו להעמיד שם חכמים דבריהם...

68. גליון מהרש"א מסכת בבא מציעא דף סד עמוד ב

בא"ד ולפי שהתורה התירה בהדיא. עי' בט"ז יו"ד סי' קי"ז סק"א...

69. מהר"ץ חיות מסכת בבא מציעא דף סד עמוד ב

תוס' ד"ה ולא ישכור ולפי' ר"ת צ"ל כו' מדרבנן ולפי שהתורה התירה בהדיא לא רצו חכמים להעמיד שם דבריהם. נ"ב מכאן הביאו האחרונים הרב שער המלך והגנו"ב מה"ת ראי' לדברי הרב הט"ז יו"ד סי' קי"ז דכל היכא שמפורש היתר בתורה אסור אפילו להחמיר ע"ש וג"כ כאן כיון שהתורה התירה בפירוש רבית בבתי ערי חומה גם חכמים אין בידם להחמיר:

70. רש"ש מסכת בבא מציעא דף סז עמוד ב

גמרא מידי דהוה אשדה אחוזה כו'. - ... אך לשון הנ"י ק"ק שכ' ואפי' מדרבנן משמע דליכא איסורא כלל דכל מאי דשרא רחמנא להדיא כו' ודע שדבריו אלה מכוונים ממש לדברי הט"ז יו"ד רס"י קי"ז וכה"ג כ' גם התוס' לעיל (סד ב) בד"ה ולא ישכור ועיין לקמן ע ב בתד"ה תשיך:

71. ויקרא פרשת שמיני פרק יא

(יא) וְשִׁקֵץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרְכֶם לֹא תֹאכְלוּ וְאֵת נִבְלָתְכֶם תִּשְׂקְצוּ:

(מא) וְכֹל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שִׁקֵץ הוּא לֹא יֵאָכֵל:

72. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כג עמוד א

והרי שרצים, דרחמנא אמר שקץ הוא לא יאכל, ותנן: צידי חיה ועופות ודגים, שנזדמנו להם מינין טמאין - מותרין למוכרן לנכרים! - שאני התם, דאמר קרא לכם - שלכם יהא. - אי הכי, אפילו לכתחלה נמי! - שאני הכא, דאמר קרא יהיו - בהוייתן יהו.

73. רש"י מסכת פסחים דף כג עמוד א

שנזדמנו - דווקא שנזדמנו דלא מצרכינן להו להפקירן, אבל לכתחלה - אסור לחזור אחריהן, כדתנן התם במסכת שביעית (פרק שביעי משנה ג): אין עושין סחורה לא בנבילות וטריפות, ולא בשקצים ורמשים. יהיו - ושקץ יהיו לכם.

74. פני יהושע מסכת פסחים דף כג עמוד א

שם אי הכי אפילו לכתחלה נמי. ויש לתמוה דהא משמע דאיסורא דלכתחילה לא הוי אלא מדרבנן דהא ברישא דמתני' דשביעית תנינן אין עושין סחורה לא בנבילות ולא בטריפות אע"ג דכתיב בהו בפירוש היתר הנאה, ונראה דאפ"ה מקשה שפיר דכיון שהתירה התורה בפירוש לכם שלכם יהא לא שייך לאסור אף מדרבנן כדפרישית בכה"ג בכמה דוכתי...

75. חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף ע עמוד ב

אמר רב נחמן אמר לי הונא לא נצרכה אלא לרבית דגוי איתיביה רבא לר"נ לנכרי תשיך מאי לאו תשוך. כלומר להלוות להן, וא"ת ומאי קושיא דמודה ר"נ דמדאורייתא שרי ולא קאמר אלא מדרבנן, ובתוספות תירצו דהכי פריך כי הואיל והתירו הכתוב אין להם לחכמים לאסרו ע"כ, והלשון הזה סתום דהא איכא כמה מילי שהתורה התירה ואסרו חכמים לעשות סייג לתורה, לפיכך י"ל דודאי לישנא מוכח דדרשא דקרא בעלמא נסיב שזוה דבר שאינו הגון והאדם מתמוטט בו ולא דליהוי איסורא דרבנן ממש דגזרו ביה משום טעמא אחרינא כמו שאסרו כמה דברים שהתירה תורה, ומשום הכי קשיא לן שאם זה דבר שאינו הגון והאדם מתמוטט בו מאי אמר הכתוב לנכרי תשיך, ואי לאשמועינן שמותר להלוותן ברבית פשיטא וממילא שמעינן לה מדכתיב לא תשיך לאחיך, וליכא למימר דליקבע ביה עשה אתא, ולא עוד אלא דאי איכא עשה כ"ש שהוספת שהוא דבר הגון וראוי בתורה להלוותן ברבית ולמוטטן כיון שקבעו הכתוב במצות עשה.

76. שו"ת חוות יאיר סימן קמב

וכדבריו אלה ממש כתב בט"ז בי"ד ריש סימן קי"ז... קיים לו דכל שהתירה תורה בפירוש א"א לומר בו כלל שחכמים יאסרוהו משום גזירה בעולם והא ודאי ליתא דגדולה מזו... אפילו מה שהוא לדעת קצת מצוה מן התורה מצינו שאסרו חכמים משום גזירה והוא לנכרי תשיך שחז"ל אסרוהו שמא ילמד ממעשיו...

77. שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא תניינא סימן לב

... ובשו"ת חוות יאיר (סי' קמ"ב) השיג על הט"ז, דגדולה מזו מצינו דאפילו מה שהיא קצת מצוה מה"ת מצינו שאסרו חז"ל, דהיינו רבית נכרי, בפשוטו יש לחלק, דבעלמא יש כח ביד חז"ל לאסור, אבל היכא דאסמכו לאיסורם על הקרא א"א לכלול בזה דבר המפורש בקרא שהתיר, דאיך אפשר להסמיך האיסור על הקרא, כיון דבקרא מפורש להתיר, וא"כ הכא דאסמכי אקרא דיהי ממילא חלב מותר, דעל חלב א"א להסמיך האיסור מקרא כיון דמפורש להתיר... אבל עדיין יקשה, דכיון דס"ל להמקשן בל"ז דהאיסור מדרבנן בלא סמך על הקרא עדיין ליכא קושיא, דאפילו לכתחילה נמי, דאף דההיתר מפורש בקרא י"ל דאסרו חז"ל, דהא לא אסמכו איסורי אקרא, אך באמת א"צ לחילוק הנ"ל, ודברי החו"י מעיקרא תמוהים דמביא ראיה מריבית נכרי, הא באמת פרכינן בסוגי' איתבלי רבא לר"נ לנכרי תשיך, והיינו דלא הו"ל לרבנן לאסור כיון דמפורש ההיתר בקרא ומשנינן לא תשיך ואינו מפורש בקרא שהתיר, ואף דמ"מ ליכא ראיה מזה להט"ז, די"ל דהיכי דהוי ההיתר דרך מצוה בהא לא הו"ל לחז"ל להחמיר, וכמ"ש תוס' שם, מ"מ גם סתירה על הט"ז ליכא, אלא משמעות לישנא דתוס' דנקטו דהוי מצוה משמע קצת דבלא"ה מצי חז"ל לאסרו, ובזה י"ל דלרווחא דמלתא כתב כך, וליכא סתירה כלל להט"ז...

78. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קט

שלים וי"ר לתלמידי וכו'.

אשר עוררני על דברת הט"ז דבר זה כ' בא"ח ס"סי תקפ"ח דכל מה שהתירה התורה בפירוש לא אסרוהו חז"ל ועל זה אחז"ל ב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על ד"ת שהרצון שלא לעבור הדרך במ"ש בפירוש להתיר ושמפני זה לא אסרו מילה בשבת משום שמא יעברנו משום דכתי' להדי' ביום אפילו בשבת אלו דבריו שם ושנוי בי"ד ר"סי קי"ז לענין איסור סחורה דכתי' ההיתר להדי' או מכור לנכרי ומשולש בט"ז לח"מ סי' ב' ושם נאמר דמשו"ה לא אסרו חלב בהנאה משום דכתי' להדי' יעשה לכל מלאכה והנה נתעורר עליו הגאון בתשו' חות יאיר סי' קמ"ב והקשה מהא דכתי' לנכרי תשיך וחז"ל אסרו ריבית נכרי שמא ילמד ממעשיו ומפני זה דחה דבריו [עיין בסימן פ"ט]

ולפע"ד לק"מ דודאי אי הי' אוסרים ליקח ריבית מהנכרי מטעם גדר וסייג של איסור ריבית שלא יבוא ליקח מישראל הי' נראה כעובר על ד"ת שכל' בהדלי' במקומו לנכרי חשיך אמנם חז"ל לא מטעם זה אסרוהו אלא עשו אותו תוספת וגדר ללאו דלא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם עשו גדר לאוסרו כל משא ומתן המביא להתחבר עמהם וללמוד ממעשיהם וראו חז"ל שאין שום מ"ומ מביא לזה כ"א הריבית הואיל וא"א לעשות כן עם ישראל חברו יבוא למשוך אחר הגוים ההם ואסרוהו ובוזה לא נקרא לעבור על ד"ת וגם ד"ת מתקיימין עכ"פ היכא דליכא למיחש למשוך אחריהם כגון בת"ח כמבואר פ' איזהו נשך ע' ע"ב ובכדי חייו וא"נ בזה"ז כמ"ש תוס' ופוסקי' שם דלא אסרוהו משום לתא דרבי' כלל וגם שיש קצת פקפוק על דברי מ"ש רש"י על כדי חי' שהטעם לאותו מ"ד דאתי למסרך משמע למסרך באיסור ריבית מ"מ יש ליישב בנקל...

תו הי' נ"ל ליישב קו' הח"וי הנ"ל על הט"ז ולומר שאין הדמיון מריבית עולה יפה דלא צייתה לנו התורה להלות לעכו"ם כדי ליקח ממנו ריבית אלא שאם נלוה אותו ניקח ממנו ריבית ולא נלוה לו בחנם להחזיק ידו כמו לישראל אחינו אבל אם נרחיק עצמינו מלהלות לו כלום לא בשכר ולא בחנם מזה לא דברה התורה ובאו חז"ל לאסור ההלוואה לו ואה"נ מי שמלוה לו ע"י איזה סיבה שיהיה עדיין מחוייב הוא ליקח ממנו ריבית ע"פ דין תורה וסברא זו למדתי מדברי של"ה שם בהיפוך הדף וא"כ אינו ענין להט"ז...

79. דברים פרשת שופטים פרק יח

(ט) כי אַתָּה בָּא אֶל הָעָרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֲלֵהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוּעֵבֹת הַגּוֹיִם הֵהֱמָה:

80. דברים פרשת כי תצא פרק כא

(טו) כִּי תִהְיֶינָה לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הַאֲחֻתָּה אֶחָת וְהַאֲחֻתָּה שְׁנוֹנָה וְיִלְדוּ לוֹ בָּנִים הָאֶחָדָה וְהַשְּׁנוֹנָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לְשְׁנֵי־הָאִשָּׁה:

81. שו"ת חתם סופר חלק ו - ליקוטים סימן נב

...מה שהקשה לט"ז איך החרים ר"ג על מה שמפורש בתורה אדר"ג לק"מ דאע"ג אין חכמי' יכולי' לאסור בתקנה מה שמותר בפירוש בתורה מ"מ אדם האוסר על עצמו בשבועה או בחרם בודאי אסור אפי' מה שהותר בפירוש בתורה ואדם המחריים עצמו אם ישא ב' נשים הרי חרמו חל עליו בלי ספק והנה יש לכל נשיא ישראל וגדול הדור להחריים ולאסור כמו שאדם נשבע לעצמו וזה ביאר רמב"ן בקונטרס משפטי החרם שלו ובתורה בפסוק וכל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה שמזה נתחייב יהונתן מיתה לולי שפדאיה ופי' שהתירו חרמו של שאול ע"ש בביאור ולא אמר ט"ז אלא דאי לא אסרו בחרם רק בתקנה ליכא לאו דלא תסור ואי קשי' קו' ט"ז אהש"ס ס"פ הבע"י למ"ד הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובה נהי אין קיי"ל כרבא דאי מצי למיקם בספוקא נושא לולי חרם דר"ג אבל הך מ"ד ס"ל אפי' מצי למיקם בספוקי' כופי' אותו להוציא והלא קרא כתי' כי יהי' לאיש ב' נשים. אבל כבר כתבתי במקום אחר מה שקשה אהט"ז דחז"ל בפ' איזהו נשך אסרו רבית גוי שלא נלמוד ממעשיו וק' הלא קרא כתי' לנכרי תשיך אי הי' חז"ל אוסרי' רבית נכרי גזירה משום רבית ישראל זה הוא נגד התור' דכתי' לנכרי תשיך אבל הם לא באו לגדור גדר אריבית אלא על לאו אחר דכתי' לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם וראו חז"ל כי הלוואות ריבית מביא ללמוד ממעשיו אסרו לגדור הלאו ההוא לא לעשו' גדר לריבית וזה מותר וא"ש ולק"מ וה"נ דכוותי' אלו אסרו לישא ב' נשים שלא ירבה במשגל ותאוה זה התורה התיירה אבל הם ראו לעשות גדר ללאו שארה כסותה ועונתה לא יגרע אפי' מצי השתא למיקם בספוקי' דלמא לעתיד לא מצי למיקם ע"כ אסור להך מ"ד ומ"מ פליג רבא משום דאינו דומה ממש למ"ש לעיל בלאו דלא תלמוד לעשות הנ"ל דהכא הוה ממש אותו ענין עצמו שהתירה תורה...

82. בית שמואל סימן א

כא ר"ג החרים וכו'. הטעם מבואר בהג"מ דכתובות משום קטטה תיקון ולא משום דררא דאיסורא...

83. ויקרא פרשת תזריע פרק יב

(ד) וְשִׁלְשִׁים יוֹם וְשִׁלְשֵׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדָמֵי טְהָרָה בְּכֹל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֵאת יָמֵי טְהָרָה:
(ה) וְאִם נִקְבְּהָ תִלְדַּת וְטִמְאָה שְׁבַע יָמִים וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשִׁשִּׁים יָמִים תֵּשֵׁב עַל דָּמֵי טְהָרָה:

84. תלמוד בבלי מסכת נדה דף סו עמוד א

אמר ר' זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טפת דם כחרדל - יושבות עליה שבעה נקיים.

85. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יא

הלכה ד

ועוד החמירו בנות ישראל על עצמן חומרא יתירה על זה, ונהגו כולם בכ"מ שיש ישראל שכל בת ישראל שרואה דם אפילו לא ראתה אלא טיפה כחרדל בלבד ופסק הדם סופרת לה ז' ימים נקיים...

86. שולחן ערוך יורה דעה הלכות נדה סימן קפג

סעיף א

...ואפילו לא ראתה אלא טיפת דם כחרדל, יושבת עליו שבעה נקיים...

87. שולחן ערוך יורה דעה הלכות נדה סימן קצד

סעיף א

...הגה: ...אע"ג דמדאורייתא דם טהור הוא כבר פשט המנהג בכל ישראל שאין בועלין על דם טהור (ב"י ואגור וטור ופוסקים בשם הגאונים), ודינו כשאר דם לכל דבר.

88. שו"ת מנחת אלעזר חלק א סימן סב

אשר הקשית עפ"י ד הט"ז (בה' ר"ה סי' תקפ"ח ויו"ד סי' קי"ז וח"מ סי' ב') שחידש דהיכא שהתורה כתבה בפירוש בלשונה להתיר אין כח ביד חכמים לאסור. וקשה דהא אמרה תורה תשב בדמי טהרה ודם טוהר מותר ואנן אסרינן דם טוהר וכל דם משום חומרא דר' זירא עכ"ד. ועל כרחק כונתך על האי דפסק הרמ"א בסי' קצ"ד סעי' א' דנוהגין להחמיר שאין בועלין על דם טהור ביולדת ע"ש. ל"ק די"ל דהא ר' זירא דייק משום זה בלישני שפיר בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טפת דם כחרדל וכו' שבנות ישראל הם בעצמן החמירו וקבלו על עצמן והם יכולים לאסור על עצמן דבר שמותר מה"ת כמו קבלת הרבים (כנז' להלן) אבל לולא זאת שהם החמירו על עצמן לא היינו גוזרים בזה וי"ל באמת משום דהתורה התירתו בפירוש לא היינו אוסרי' וכד' הט"ז ואף שמלשון התוס' במגילה (דף כ"ח ע"ב) נראה שתקנתא דרבנן הוא הך דר' זירא כעין דאו' ע"ש מ"מ בודאי היינו רק בשיטפא דלישנא דקראוהו תקנת ר' זירא אבל באמת ר' זירא בעצמו י"ל שלא הי' מתקן נגד היתר התורה בפירוש לולא שבנות ישראל החמירו על עצמן דהא מצינו ביהושע בן נון שנענש על שביטל לילה א' מפ"ו כ"ש חומרא מרוב ימים כאלו או"ו מחמת שבנות ישראל החמירו על עצמן מחשש וספק דאורייתא והם בעצמן יכולים לקבל עליהם אף שמפורש להיתר בתורה כהאי דפסקינן בש"ע יו"ד ה' נדרים (סי' רי"ד סעי' ב') קבלת הרבים חלה עליהם שנוהגים כן מעצמן לעשות גדר וסייג לתורה ע"ש והיינו שחכמים לא תקנוהו רק שהם קבלו עליהם לחומרא ואסור הוא להם ממילא לדורות וזהו שאמר ר' זירא כנז'. וגם מ"ש הרמ"א בסי' קצ"ד הנ"ל וז"ל כבר פשט המנהג בכל ישראל שאין בועלין על דם טהור ודינו כשאר דם לכל דבר עכ"ל היינו מנהג של איסור שהוא קבלת הרבים שחלה עליהם ועל זרעם כנז' מה' נדרים:

ואשר הקשית דאיך אסר רגמ"ה ליקח שתי נשים דהא כתבה התורה וכי תהיין לאיש שתי נשים משמע שהתורה התירה בפירוש עכ"ד. יש ליישב לע"ד לנכון דהנה באמת קשה לכאו'. (א) למה לא גזר רגמ"ה וחכמי דורו אז רק עד סוף אלף החמישי דייקא ואם ישרה הגזירה בעיניו ובעיני חכמי דורו שיהי' החרם לדורות א"כ למה לא גזרו עד עולם. (ב) ואם באמת הי' הגזירה רק עד אלף החמישי למה החזיקו בה איסור עד עולם במקומות שקבלו תקנתו כמ"ש הרמ"א באהע"ז בסי' א' סעי' י'. ובזה י"ל דבאמת הי' כונתם דרגמ"ה וחכמי דורו בגזירה זאת לתקן עד עולם ורק מחמת שלא יכלו להוסיף על התורה ולאסור מה שהתירה התורה בפירוש כי תהיין לאיש שתי נשים וגו' כקושייתך ע"כ עשו גדר רק על זמן וכזה מותר בכל דבר כיון שאינו גוזר רק לזמן עד אלף ה' אבל כיון שכונתם הי' באמת בודאי עד עולם רק מחמת שלא יכלו לומר בפירוש עד עולם מחמת שהוא לנגד לשון התורה שהתירה כנז' ע"כ הכריחו לומר לזמן אבל הדורות של אחר אלף ה' ממילא החזיקו שפיר בהאיסור גם להלאה כיון שבודאי כונת רגמ"ה הי' כן ורק מטעם הנז' כ' רק עד אלף ה'...

אך באמת מלבד זה י"ל דכיון דנעשה איסור בחרם בזה ל"ש להקשות כלל לפי"ד הט"ז דהא חרם בזה כמו נדר ושבועה שאוסר המותר עליו כדאי' בנדרים ויוכל לאסור עליו גם המותר מה"ת וז"פ...

89. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קלד

...וקושית החו"י סי' קמ"ב מריבית דנכרי שאסרו לא ידענא דהא כתבו התוס' ב"מ דף ע' דזהו קושית הגמ' שאיתיביה רבא איך אסרו חכמים נגד קרא מפורש וכשמתרץ הגמ' דהקרא יש לפרש תשיך כפשטות הלשון שהוא ליתן לנכרי ריבית לאפוקי אחיך דלא לעבור עליו בעשה ול"ת שוב לא הוי כמפורש אף להסוברים דאיכא מצוה ליקח ריבית מהנכרי כשמלוהו כיון דקאי גם על ליתן וגם פשטות הקרא הוא כן ונמצא שהמצוה דליקח ריבית מנכרי הוא רק כמדורשא ששייך לאסור. ידידו, משה פיינשטיין.